

- om sammenhenger i et kulturminne.

«Soveloft fra Rolstad, Sør-Fron, Gudbrandsdalen, 1300-tallet.» Jeg << leser på det gamle blikkskiltet i det jeg ankommer Rolstadloftet på inspeksjonsrunde. Som nyansatt ved museet er dette mitt første besøk på loftet som er ett av flere fredede middelalderbygg på Norsk Folkemuseum¹. Loftet har ett rom i første etasje med inngangsdør under svalen. Laftekassen oppe utgjør et stort rom hvor det tidligere har stått faste sengebenker langs langveggene. En utvendig trapp opp til annen etasje ender opp i en tresidig svalgang. I bak-svalen har bygningen sin hovedattraksjon; en treseters dass med skikkelig frittfall.² Men vi er altså på vedlikeholdsbefaring, med regnhyre og slagstøvler og med det høyverdige målet å luke ut feil og mangler i god tid før de resulterer i store følgeskader. På vei opp trappen og inn i svalen merker jeg vann i trappa. «Denne skuta er lekk som ei sil» tenker jeg som gammel seiler, og oppdager straks vi entrer hovedrommet at det er klissvått på dørken og fuktig nedover veggene flere steder. Høsten 2006 var ekstremt våt. Men dette var ikke en tilfeldig og plutselig skade, ett enkelt sted. For her er det mange lekkasjer som har eksistert over tid. Vi fant heldigvis ingen råteskader, men stemningen ble om mulig enda mer trykket da vi oppdaget at bygningen også hadde alvorlige problemer med bæringen.

Rolstadloftet ble oppført i Kong Oscar den IIs park i 1888. Det er en praktfull middelalderbygning, med mye originalt treverk, også i takkonstruksjonen. Bygningen ble sist tekket med never og torv i august 1995, altså bare 11 år før jeg tråkket inn i svalgangen denne høstdagen, på jakt etter farlige vanndråper. Riksantikvarens middelalderprosjekt hadde stått for arbeidet den gangen. Middelalderprosjektet varte fra 1991 til 1998 og hadde et budsjett på 34 mill kr.³ Målet var å ruste opp norske middelalderbygninger til et godt nivå slik at eierne deretter skulle være i stand til å forvalte sine bygninger mer langsiktig, og på egenhånd. Gjennom dette prosjektet var Riksantikvaren og prosjektleder Andres Haslestad en viktig pådriver for å revitalisere gammelt håndverk, herunder nevertekkingsarbeidet. Det var et djervt prosjekt med stor respekt for tradisjonshåndverkerens kompetanse. Prosjektet satset tungt med fokus på autentisitet i håndverksprosessene og i materialbruken.

I denne artikkelen ønsker jeg å bruke Rolstadloftet på Norsk Folkemuseum som et eksempel på hvor viktig det er med helhetlig tenkning og forståelse av sammenhenger innen forvaltningen. Hva skjer når vi velger å bevare enkeltelementer uten å ha tilstrekkelig kunnskap om helheten? Og

Øks fra Nord-Fron i Gudbrandsdalen.
Foto: Norsk Folkemuseum.

Soveloft fra Rolstad, 1888-1890. (utsnitt). Foto: Axel Lindahl, Norsk Folkemuseum

hva var det som gikk så galt da middelalderprosjektet tekket Rolstadloftet med never i 1995 – og hva kan vi lære av det?

Dagens tilstand krever dokumentasjon, evaluering, analyse og refleksjon. Første steg er å finne årsaken til lekkasjene og de strukturelle skadene. Deretter kan vi forsøke å luke feilen ut fra kulturminnevernet så ulykken ikke gjentas. For vi kan ikke drive med slikt; å skifte taktekkning hvert tiende år. Og tro nå endelig ikke at Rolstadloftets utilstrekkelige nevertkking er en unik fortelling. Raulandsstua (NF-21), et par tun nedenfor Rolstadloftet hadde samme problemet: Her tok det åtte år fra taket var nyttekket gjennom middelalderprosjektet til det ble slått full alarm i februar 2002.⁴ Og også her ble det oppdaget store problemer med den konstruktive funksjonen.

Forfall er bygningsvernets foranledning, det ligger i sakens natur. Med store oppgaver, høye faglige mål og begrensede midler blir bygningsvernet liggende bakpå. Vi sikrer bygningene når det blir for ille og reparerer etter hvert som midlene strekker til. Det er et stort problem at bygningsvernet er forfallsdrevet og at vi arbeider på etterskudd. Det er imidlertid enda verre at kunnskapsutviklingen i kulturminnevernet også er forfallsstyrt. Bygningsvernet er praktisk talt renset for grunnforskning, og viser liten evne til å løfte opp lokale problemer til et overordnet nivå. Problemer løses når de oppstår. Arbeidet på Rolstadloftet er i liten grad dokumentert, og Riksantikvarens middelalderprosjekt som ble avsluttet i 1998 er enda ikke evaluert.

Rolstadloftets ulykke fungerer imidlertid som en ekstratrekning i kunnskapslotteriet med gevinst på ulike nivåer. Det gir innsikt i en eksperimentell forvaltningsmetode, det hjelper meg til å studere bygningens struktur mer grunnleggende, og det tvinger oss til å forstå presisjonsnivået i nevertekkingsstradisjonene. Rolstadloftets tilstand idag vitner om at vi ikke har god nok innsikt i å forutse konsekvensene som følger våre valg. Hvis vi ikke greier å skille mellom godt og dårlig arbeid, blir forvaltningen vår som å spille russisk rulle med kulturminnene. Det er fint med spenning i arbeidslivet, men det er kanskje ikke så lurt å ta ut slike behov på middelalderbygningene.

BYGNINGENS MØNSTER

I artikkelen introduseres et begrep om bygningens mønster. Jeg arbeider med å utvikle begrepet i en reaksjon mot en for ensidig fokus på fragmenter, overflatiske detaljer og estetikk. Både gjenstandsforskningen og bygningsvernet har lagt for lite vekt på formens helhet og kontekst. Målet med å utvikle mønster-begrepet er å få mer fokus på ulike behov som må stettes for å kunne gjennomføre god og langsiktig forvaltning og å ivareta bygningens formmessige krav.⁵ Begrepet peker ikke bare på den fysiske gjenstanden, men også tilbake på kunnskapen som er bygget inn i objektet og konteksten rundt det. Å analysere mønsteret i en gjenstand innebærer at en finner ut av hvordan objektets ulike elementer henger sammen gjennom materialbruk, form, struktur og styrke. Dette henger igjen tett sammen med håndverkerens arbeidsprosesser og tankegang. Mønsteret er i denne sammenheng ikke pynteffekter, men snarere en helhetlig sammenheng mellom fasongen, strukturen, innholdet og «oppskriften» eller prosedyren.

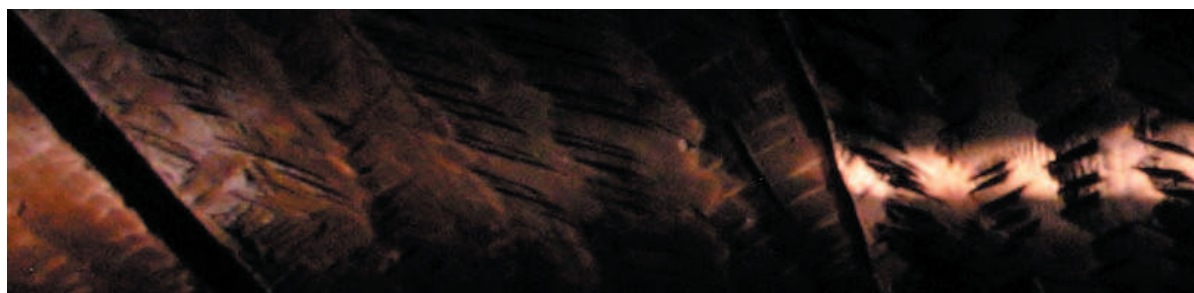
For å nøste opp bygningens mønster kan vi starte med å spørre: «Hvilken effekt har denne bygningsdelen; hvordan løser den sin oppgave; hvordan henger det sammen med andre forhold i bygningen?» Når ett vilkår endres, vil det ha effekt på noen andre elementer; mønsteret stemmer ikke lenger og puslespillet går ikke opp. Jeg har tidligere arbeidet med å forstå denne typen dype sammenhenger innen ulike tradisjonelle båttyper.⁶ Målet var da å undersøke sammenhengene mellom ulike trekk i hver enkelt tradisjon med henhold til båtens fasong, deler, emner, arbeidsprosesser og verktøyteknologi. Jeg har her vist hvordan hver enkelt tradisjon fungerer som en helhet med sterke relasjoner mellom de spesifikke trekkene. En bestemt arbeidsprosedyre henger tett sammen med formen og emnene. Skal ett trekk endres, får det følger for de andre trekkene i mønsteret. Oppgangssaga og senere hånd saga medførte en slik endring i vilkårene for husbyggingen som kommer utenfra, og som trekkes inn i byggeskikken på lengre sikt. Det får konsekvenser for hva som er effektivt, attråverdige og etter hvert også hva som blir selvsagt og pent.

Å forstå annerledeshet byr bestandig på problemer. Rolstadloftets tilstand idag vitner om helt konkrete tolkningsproblemer. Jeg mener at bygningsvernet ikke har evnet å forstå selve bygningen og tradisjonen det er bygget innenfor. Det førindustrielle bygdehåndverket er svært annerledes og fjernt fra vår samtid, og vi har ingen direkte tilgang til å forstå middelalderhåndverkernes valg ut fra dagens og gårdsdagens tradisjoner. Men for å gripe Rolstadloftet som en fysisk realitet, må vi forstå et sett handlinger og intensjoner fra middelalderen. Det innebærer at vi må se loftet på en rekke ulike måter, og innta ulike perspektiver.

Det er vanskelig å forfølge, forstå og ta til seg andres perspektiver; som om det var sitt eget.⁷ Det krever underkastelse under individer, systemer eller prinsipper på en helt annen måte enn det vi finner gjennom en enkel perspektivforflytning; hvor forskeren beveger seg og ser ulike fenomener fra ulike sider. Et reelt innenfraperspektiv krever at du blir det du forstår og kan handle ut fra denne forståelsen. Ulike forståelsessystemer kan imidlertid utelukke hverandre og det blir dermed vanskelig å ta til seg tanker som går på tvers av egen kunnskap. Jordkloden kan ikke både være flat og kuleformet samtidig. Ulike paradigmer fungerer på denne måten,⁸ og det gjør til en viss grad ulike tradisjoner også. Men vi kan forsøke å bevege oss mellom tradisjoner; underkaste oss ulike virkeligheter, og se kildene ut fra disse ulike tradisjonene. Det gir oss ulike perspektiver på objektet. Innenfor tradisjonsanalysen er derfor perspektivforfølgning en sentral metode; i feltarbeidet må en forfølge de perspektiver tradisjonsbæreren veksler mellom i ulike situasjoner.⁹ Når vi skal forvalte en bygning må vi først og fremst forstå selve mønsteret og de konstruktive sammenhengene i byggverket; vi må vite hvordan elementene henger sammen i tradisjonens eget mønster. Hvis våre forvaltningskrav medfører at vi må avvike fra grunnmønsteret må vi forstå mer enn selve mønsteret; vi må forstå sammenhengene på et høyere nivå.

FORTOLKNINGSLÆRE

Før vi går løs på selve Rolstadloftet og grunntrekkene ved denne bygningens mønster, skal vi innom den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer's diskusjon rundt tolkning av historiske tekster.¹⁰ Det er ikke min mening å se bygningen som en tekst. Snarere kan vi se både teksten og bygningen som resultat av

handling. Jeg vil i hovedsak fokusere på at det ligger intensjoner bak dem begge. Det er å få tak i intensjonene bakenfor bygningen som er mitt mål. Og siden tolkningsproblemet har vært dypt og presist undersøkt av Gadamer, har jeg søkt inspirasjon i hans utlegninger av hermeneutikken.

I snever forstand kan hermeneutikk sees som en tolkningsteori. Hermeneutikkens grunnleggende grep var å se helheten ut fra delene og delene ut fra helheten; og at dette utgjorde en sirkelbevegelse. I tolkning av Bibelen, sett som en evig og hellig tekst, gir dette perfekt mening. Sannheten ligger her til enhver tid innenfor bokens permer. Det enkelte tekststed må sees ut fra hele Bibelen - og omvendt - hvis en skal oppnå den rette forståelsen.

Hermeneutikken er siden utvidet til å tolke teksten ut fra sin kontekst, og å se disse to, tekst og kontekst, ut fra hverandre for å gripe meningen. Hermeneutikken er i stor grad utviklet for å overvinne tidsgapet som tekstene representerer. Kildene som undersøkes, er ikke lenger kilder til Guds enestående sannhet, men til fortidens meninger. Og det er gjerne ikke den fjerne eller dunkle historie som er problemet, men snarere det dunkle jeg; leseren som må opplyses, for å overvinne tidsavstanden.¹¹ Hermeneutikk er ikke lenger bare en metode eller en teori rundt tolkning, men i høyeste grad en eksistensialistisk filosofi som tar opp forståelsesproblemet i vid forstand.

Kultur eksisterer gjennom historisk kontinuitet. Gadamers begrep om virkningshistorie¹² tar utgangspunkt i at virkningen av fortidens forståelse er tilstede i vår forståelse her og nå. I all form for forståelse anvendes noe allment for å forstå noe bestemt; i en konkret situasjon. Forståelse skapes således gjennom applikasjon eller anvendelse.¹³ Din forståelse eller din tolkning peker tilbake på dine for-dommer: det allmenne du anvender; din kunnskap, den situasjonen du står i og den posisjonen du har.

Forståelsen av en tekst, eller en bygning, kan eksistere over tid, men denne forståelsen ligger ikke i boka eller i bygningen, men som en overlevering mellom mennesker, som en tradisjon i kulturen. Denne overleveringen kan være sterk og klar, den kan innebære en omskrivning, eller det kan være et reelt brudd og dermed bare eksistere under falskt flagg. I bygningsvernet har vi en svak virkningshistorisk kontinuitet i ryingsteknikker med vanlig tømmerøks mens det er et markant brudd innenfor sprettetæljingsteknikken. Denne teknikken er nå rekonstruert og overført til Norge med hjelp fra russisk bygningsvern. De gamle sporene kan derfor leses, forstås og reproduseres, men med noe usikkerhet rundt detaljer i arbeidet.

Sprettetælja gulvbord i Rolstadloftets annen etasje er lett å skille fra nyere ryingsteknikker. Undersiden av borda er ikke slitt og viser godt variasjoner i presisjonsnivået. Foto: Terje Planke, Norsk Folkemuseum

Måten vi angriper kildene på, har betydning. Gadamer påpeker at vår situasjon som tolkere av fortidens kilder i utgangspunktet gir oss en skjevhet. Han skriver: «vi har sett hvordan historikeren i en eiendommelig intensjonsforskyvning slett ikke lar tekstens egen intensjon gjelde, men kun betrakter teksten som en historisk kilde... I all lesing skjer det derimot en applikasjon, slik at leseren selv er en del av den mening han oppretter».¹⁴ Jeg får altså kun tak i den mening som jeg lar bli en del av meg; i det jeg tar det til meg som mitt eget. Og det skjer gjennom min bruk av kilden og gjennom mine intensjoner.

Middelalderbygningene har vært utsatt for en tilsvarende intensjonsforskyvning som Gadamer identifiserer innen historiefaget. Bygningene betraktes ifølge en tilsvarende tankegang som kilder til estetikk, symboler og alder. Det kan se ut som om man glemte å ta hensyn til tyngdekraften da Rolstadloftet skiftet tilværelse fra et slitent stabbur i Gudbrandsdalen til restaurert og fredet soveloft og kulturminne på Bygdøy. Bygningen betraktes i hovedsak som forvaltningsobjekt og kulturhistorisk kilde og ikke som en bygning med egne behov. Dermed blir klassifikasjon, bygningstype og stilart viktigere enn formens egenvekt. Datering blir viktigere enn funksjon og det er viktigere å borre ut dendrokronologiske prøver enn å feste et skikkelig taktro på forsvarlig vis. Å tegne av estetiske trekk som profilspor og dekor blir viktigere enn å forstå, beskrive og illustrere bæring, krefter eller bruk. Det symbolske ved nevertaket blir så viktig at en glemmer at taket skal holde tett, og det estetiske ved gresstaket skygger for at jordlaget har feil beskaffenhet og blir en for tung byrde for en gammel bygning med skrantende bæring.

Forståelsen av bygningen påvirkes selvsagt av at den i hovedsak er blitt betraktet som en historisk kilde og et monument. Bygningen forvaltes dermed ikke som en selvbærende form hvor det mangler vesentlige elementer i mønsteret, men som et symbol. I en rask gjennomgang av litteratur om norske middelalderbygninger finner jeg gjennomgående vektlegging av estetiske trekk, profiler, dateringer og tilsvarende mangel på helhetlige beskrivelser av bygningen som en løsning på vekt- og styrkeproblemer. Er det fordi det konstruktive ved bygningene er selvsagt at ingen analyserer det i detalj? Neppe. I så fall ville problemene med middelalderbygningene sett helt annerledes ut i dag.

Det er imidlertid endring å spore. En håndfull dyktige håndverkere arbeider ut fra de perspektivene jeg etterlyser. På materialsiden, verktøyspor, og arbeidsprosedyresiden er det gjort mye bra arbeid.¹⁵ På det konstruktive og med hensyn til de helhetlige sammenhengene er det imidlertid en paradigmeendring på gang. Dette ser vi gjennom ICOMOS International Wood Committee's siste symposium med tittelen «From material to structure». Her hevdes det at «The attention of the Scholars and of the Practitioners dealing with ancient timber architectural structures has been, up to a decade ago or so, put more on the wood as building material and less on the structural systems.» ICOMOS-IWC ønsker gjennom symposiet

å bidra til utviklingen av metodologier for å forstå og bedømme strukturer (ICOMOS 2008). En helhetlig forståelse av svalgangsloftets konstruksjon er vanskelig å finne i litteraturen. En forståelse av strukturen må få uttrykk i praksis, gjennom resultatet av restaureringsprosjektene før vi kan anse det som en reell forståelse. Vi er enda ikke kommet dit, men ifølge ICOMOS er det altså et paradigmeskifte på gang. Olsson, Sandig og Thelin (2008) har arbeidet med å utvikle et kvalitativt språk for å beskrive historiske tømmerstrukturer. De har tatt utgangspunkt i sammenhengen mellom deres mekaniske mønster og strukturelle form. Det er en spennende innfallsvinkel. Mitt bidrag som består i å studere forholdet mellom tradisjon og forvaltning utgjør her en fullskalatest av tankeganger og praksiser. Rolstadloftet er et godt eksempel som ved sin egenvekt dokumenterer effekten av ulike tilnæringsmåter til fortiden.

For Gadamer er forståelsesakten først og fremst knyttet til applikasjon. Først gjennom bruk av en kilde kan en gripe hensikten eller intensjonen som intensjon.¹⁶ For å forstå en tekst må vi forstå det spørsmål den er et svar på, formaner han.¹⁷ Bygningen er et svar på mange spørsmål, av materialmessig, konstruksjonsmessig og estetisk art. Men det er ikke individets intensjoner vi skal undersøke. Rolstadloftet er snarere tradisjonens svar på et spørsmål om hvordan man bygger et loft til slike formål. Det er ikke mitt mål å forstå den individuelle (døde) håndverkerens forståelse, men snarere den intensjonen som ligger implisitt i bygningen gjennom tradisjonen. Ifølge Gadamer er det å redusere spørsmålet om forståelse til å gjelde forfatterens mening for snevert; det er meningen i teksten som er hans mål og som må oversettes til vår virkelighet: «Til virkelig forståelse hører... å gjenvinne en historisk fortids begreper på en slik måte at de samtidig rommer vår måte å tenke på» skriver Gadamer; da foregår det en horisont-sammensmeltning.¹⁸

Gjennom min beskrivelse av Rolstadloftet ønsker jeg å forstå bygningens trekk som et svar på en rekke virkelige spørsmål, ut fra de intensjonene som er bygget inn i bygningen. Det er sammenhengen mellom ulike trekk og hvordan dette til sammen utgjør et mønster som skal undersøkes og gjøres om til mening for oss; her og nå. Tidligere misforståelser, feiltolkninger og dårlige valg har resultert i et ekstraordinært forfall som igjen har gitt meg innsikt til å stille nye spørsmål til de samme gamle kildene. Forfallet har hjulpet meg å stille gode spørsmål om hva bygningens elementer er et svar på. Foranledningen er at tidligere løsninger har spilt fallitt.

NEVER AGAIN! - 2007

For å finne ut hva som gikk galt med nevertekkingen på Rolstadloftet i 1995 og komme videre i problemfeltet, arrangerte Norsk Folkemuseum seminaret «Never again! - 2007». Never og torvtekking har vært vanlig over hele landet, men har vært et lite studert tema. Det er en del småartikler på tema, men ingen går skikkelig dypt eller bredt til verks.¹⁹ Vi inviterte tre tradisjonsbærere fra ulike distrikter som lærere på seminaret. De underviste

i sine teknikker ved å lede nevertekkingen av hvert sitt tak. Målet var ikke å lage hierarkier av kunnskap eller å skille mellom gode og dårlige tradisjoner. Det var snarere å se hvordan hver enkelt tradisjon var satt sammen i praksis; som ulike helheter. Sammenligning mellom ulike valg gjør det lettere å se nyansene klart. Men det var også viktig for oss å få hjelp i å tolke Rolstadloftet ut fra ulike tradisjoner. Kurslærerne Roald Renmælmo fra Målselv, Torjus Uppstad fra Valle i Setesdal og Sigurd Birkeland fra Ryfylke hadde mange kommentarer til tekkinga: Det var stor variasjon i antall lag never, det var uklare sorteringskriterier og vekslende tekkemåter på Rolstadloftet. Når flere uheldige omstendigheter får samvirke, blir det lekkasjer. I tillegg identifiserte vi også klare tekkefeil hvor det var så lite som ett lag never.

Taket på Rolstadloftet er omlag 30 grader bratt. Det er bratt til å være et østnorsk torvtak. Brattheten er en nødvendighet for å få bratte nok sperrer og nok styrke i takflaten fordi dette i prinsippet er et rent sperretak. Det har ikke vært mulig å finne ut noe om taktekkingen i eldre tid utover at vi finner ulike typer pappstift på taktroet, og vi kan se at pappstiften er brukt for å holde never og papp på plass. For å hindre sigingen av torv og never ble det i 1995 lagt galvanisert netting midt i torva med jevne mellomrom,²⁰ en løsning som neppe var vanlig i middelalder. Nettingen kan muligens ha hindret et stort torvsig, men har ikke motvirket at neveren har glidd nedover i midtpartiet.

Hvis vi skal påpeke årsaker til lekkasjene, finnes disse bare unntaksvis i ett enkelt element, og da i form av klare leggefeler. Årsakene finnes snarere i relasjonen mellom ulike valg. Det er ikke neveren i seg selv som er for dårlig, men sorteringskriteriene og bruken av neveren som ikke passer sammen med neverkvaliteten som ble benyttet. Det er heller ikke neverkvaliteten i seg selv som medfører oppløsning, men det er sammenhengen mellom neveren og jorda som skaper hurtig tæring, og dette får stor betydning når det sees i sammenheng med antall neverlag. Det er ikke tekkemetoden i seg selv, men kombinasjonen av tekkemetoden og siginga, som igjen henger sammen med torva og taktroet som må være samstemt. Og slik henger alt sammen med alt. Det er ikke elementet i seg, men elementet i relasjon til andre elementer som skaper problemene. Dermed løser vi ikke problemet gjennom å etablere entydige regler og systemer. Vi må snarere fokusere på hvordan reglene blir håndtert, tolket og forstått; innenfor den enkelte tradisjon. Problemene peker i så fall tilbake på forståelsen, holdningen og fokuset til håndverkeren under selve tekkeprosessen. Problemet blir påfallende når regler eller praksiser, som er etablert innenfor en tradisjon, overføres til en annen; uten at en forstår sammenhengene. Å diskutere hvor mange lag never en skal ha (eller hva et lag består av) blir intetsigende hvis en ikke samtidig forholder seg til øvrige vilkår som påvirker situasjonen.

ROLSTADLOFTETS MØNSTER

I restaureringsdagboken fra 1995 skriver arkitekten som var innleid i prosjektet på vegne av Middelalderprosjektet, litt om problemer med bæringen.²¹ Problemet ble identifisert gjennom en knekk i takflaten; i overgangen mellom svalen og laftekassa. Han undres på om problemet stammer fra at trappa ned til bakken er dårlig fundamentert, men lar temaet ligge da håndverkerne mener at bæringen er tilstrekkelig. Både tankegangen og konklusjonen er imidlertid en grunnleggende avsporing av hele problemkomplekset. Slike feilslutninger og bygningens sørgelige beskaffenhet viser nødvendigheten av å gå løs på problemet fra bunnen av.

Rolstadloftet består av en toetasjes lafta tømmerkasse med svalgang på tre sider i annen etasje. Grunnflaten i tømmerkassen er på omlag 30 kvm, mens takarealet er på det dobbelte. Det er en stor taklast som overføres ned på laftekassa. En stor del av denne lasten går idag via svalgangens vegger, ned i kryssbjelkelaget og de utkragede laftehodene og ned i veggen i første etasje.

På den ovenfornevnte befaringen og ved påfølgende nærstudier har vi oppdaget store problemer med bæringen på Rolstadloftet. Hodene på beten var borte. Sideveggene ble presset ut av taksperrene, og de to granne takåsene (bjønnåser) ble presset nedover i bue. Første innfall var å reetablere funksjonen i beten så langveggen gjenvant sin oppstivende funksjon. Men vi oppdaget straks også en del problemer med bæringen i svalgangen;

Geir Johansen ved Norsk Folkemuseum peker på et manglende flak. Antagelsen bekrefte gjennom nærstudie. I det lille bildet ser vi at det bare er ett lag som står for tettingen her. Neveren er noe krøllete fra original tørking, noe som kan medføre tråkkeglidning. Trobordet i bunn er ganske glatt. Merk også ujevn rast.

Foto og manipulasjon: Terje Planke, Norsk Folkemuseum.

bygningen er ikke i likevekt lenger; de ulike delene som til sammen utgjør et fast mønster, er ute av balanse.

Vi ser på fotografiene hvordan svals villene er utsatt for store skjærkrefter. I gavlsvalveggen er de dratt så skjeve at de trenger ekstern oppstøtting. Dette er en klar indikasjon på at tilebordene bærer stor vekt. Resultatet er at hjørnestavene får belastningen på feil sted. At Rolstadloftet har seriøse problemer med bæringen er ikke noe vi kan akseptere i lengden. Bygningen kommer til å gå mer og mer i oppløsning hvis vi ikke får reetablert kontroll med bæringen. Dominoeffekten kan ta lang tid, men vil ha en akselererende utvikling.

Tegningene på side 110 illustrerer hvordan vekt og krefter fordeles i bygningen. Taksperrene har en konstant last fra taket. Lasten overføres til et sidetrykk som vil presse langveggene utover. Dette uttrykket tas opp av laftehodene i kortveggene, og gjennom beten midt i rommet (i rødt) slik at raftstokken (lilla) holdes på plass. Beten er i dag bare til pynt; den har mistet hodet og holder dermed ikke veggene inne. De midterste sperrene får dermed lov å sige nedover slik at saksa (vinkelen) i betene åpner seg. Noen av sperrene har utflisningsskader i toppen på grunn av denne bevegelsen.

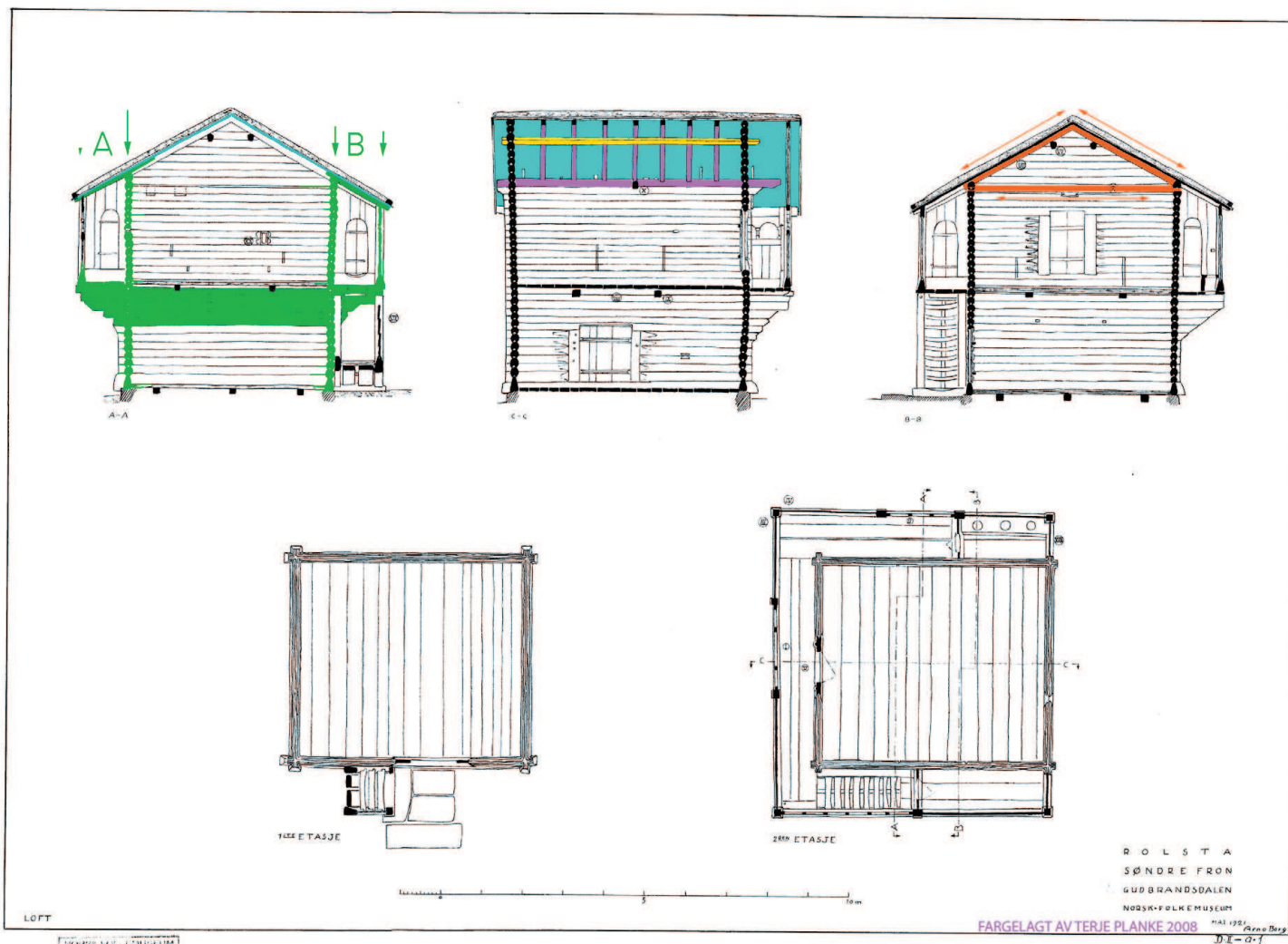

Bjønnåsene, (i gult) er granne og presses nedover. Nedsiget er på 6 cm omlag to meter fra indre vegg. Hele taket blir salrygget, og raftstokken er omlag 15 cm ute av posisjon ved beten. Laftestokkene ruller, og veggene får en markert S-form. Midterste sperreparet skal utgjøre en hel og fast trekant (oransje) sammen med beten. Idag er det slått inn grov, klipt bygningspiker fra sperrene inn i bjønnåsene. Dette kan på den ene siden ha motvirket en fullstendig utglidning av raftstokken i sideveggen. På den annen side overføres taklasten ned på bjønnåsene gjennom et problematisk, statisk trykk.

Med utgangspunkt i verktøyspor kan vi fastslå at beten er original. Betehodene var små, og det er ikke rart at de ble avrevet. Men når forsvant de? Kan de ha blitt revet av i løpet av de siste få årene på grunn av tung taklast? Ved nærstudier fant vi ut at raftstokkene på begge langvegger var gjennomboret rett over bete-gjennomføringen. Innvendig på betens overside fant vi flere spikerhull, og vi kunne konkludere med at det på et tidspunkt hadde gått en jernforsterkning mellom raftstokken og beten; et betehodesurrogat - i begge ender. Men når ble jernbeslagene fjernet, og hvorfor? Forsvant de under riving på 1880-tallet og ble

I svalgangen ser vi hvordan svals villen i røstet (gavlveggen) holdes på plass ved hjelp av to midlertidige strebere. Uten disse skråstøttene hadde gavlveggen blitt presset enda mer innover og svals villen ville vrent seg fullstendig og revet ut labbene på de fire stavene som holder svals villen i lodd. De to siste bildene viser hvordan kreftene får utløp i svillen når tilebordene bærer taklasten.
Foto: Terje Planke, Norsk Folkemuseum.

Taklastens effekt på Rolstadloftet. Sperreparet og beten (i rødt) utgjør en stiv trekant når de er riktig sammensatt. Uten betehode presser sperrene raftstocken (i lilla) og langveggen ut. Sperrene hviler til en viss grad på bjønnåsene (gul-farget), men bjønnåsene er et element med begrenset styrke. Taktroet (turkis) skal overføre vekt til veggene i tømmerkassa. De nye raftsperrere (B) er korte og gir stort press ned på svalgangen (markert med grønnfarge i svalveggen). Med lengre raftsperrere (A) overføres takvekten fra svalgang inn til tømmerveggen. Dette forutsetter at taktroet er tilstrekkelig dimensjonert. Da vil vekt og motvekt medføre liten belastning på midten av taket. Tegning: Arno Berg, Norsk Folkemuseum 1921. Farger: Terje Planke, Norsk Folkemuseum.

Første bilde viser raftstokk, sperre og bete på høyre langvegg sett fra døra. Vi ser hvordan raftstokken og veggen er presset ut. Til sammen er forskyvningen på 13 cm. På bildet i midten ser vi et gjennomgående hull og avtrykk etter jernskiven som har ligget utvendig på raftstokken. I denne enden er bare oversiden av betehodet røket, så beten er ikke så mye forskjøvet her. På bildet til høyre måler Geir Johansen S-krøllingen i veggen. Raftstokken er presset ut, mens et par stokker lenger ned ligger veggen innenfor loddlinja. Foto: Terje Planke, Norsk Folkemuseum.

glemt under oppføring på Bygdøy eller ble det ansett som uautentisk med jerndeler i dette middelalderbygget? Kanskje jerndelene ble tillaget på Bygdøy og ble fjernet i ettertid? Våre grublerier ble besvart da vi tok opp golvplankene i første etasje for å studere eventuelle huggespor på undersiden. I jorda, under golvplankene fant vi to smidde jernbeslag forsynt med Whitworth gjenger (5/8”), firkantede skiver og firkantmuttere. Utførelsen tyder på at de er produsert rundt 1900, og dermed at de er laget til gjenoppføringen på Bygdøy. De har vært i bruk en stund og er fjernet på et senere tidspunkt, mest sannsynlig i 1915, da bygningen ble «tat ned for at desinficeres» og gjenoppført, slik det skrevet i Folkemuseets årsberetning fra 1916. I denne sammenhengen har det lite å si om delene er fjernet bevisst, glemt eller aldri ble gjeninnført i 1888. Det er uansett et funksjonsmessig og forvaltningsmessig ran som peker tilbake på en totalt manglende forståelse av styrkesammenhengen i bygningen og manglende analytisk og praktisk vilje. Da bygningen fikk nytt nevertak i 1995 ble taktroet skiftet over raftstokken på begge sider og det er tilsvarende uforståelig hvorfor svakheten ikke er dokumentert i dagboka og utbedret.

Til vanlig har bjønnåsene til oppgave å fordele krefter fra sperrene ut i gavlveggene samtidig som de støtter gavlveggene. På kombinasjonstaket motvirker åsene at sperrene synker for dypt og at det ikke blir for mye press

på langveggene. Men bjønnåsene på Rolstadloftet er såpass granne at de ikke har noen stor bærende effekt. De er imidlertid viktige for å stabilisere bygningen. De er med og holder røstet låst på plass. Bjønnåsene er også radige å ha til å legge sperrene på når taket legges.²² Men for å fordele takvekten fra midtrommet til gavlveggene har også taktroet hatt stor betydning. Under seminaret Never again! - 2007 poengterte Jon B. Godal dette straks han kom inn i bygningen: Tømmerveggene er gjort i smått, men godt tømmer. Det er jevne dimensjoner og svært senvokst furu. Gulvbordene er kløyvd ut av grove furustokker. Dagens taktro er derimot av en helt annen

Betejerna er smidd ut fra flattjern. Gjenging og forsenkning av hull tyder på at de ikke er produsert lenge før 1900. Rusten tyder på at de har ligget under bygningen i relativt lang tid. Foto: Terje Planke, Norsk Folkemuseum

karakter enn resten av bygningen. Taket er nemlig gjenbruksbord av furu, i smal og tynn dimensjon, og med mange skjøter. Da taktroet er av tynne bord og i tillegg ikke er festet med trenagler, men snarere med spiker, vil dagens tro stive av bygningen i mindre grad og mindre last blir overført til gavlveggene. I tillegg vil det nye taktroet bare i liten grad trekke vekten fra gavlsvalen inn mot laftekassa.

Men hvordan var taktroet opprinnelig? Det finnes ikke noe originalt dokumentasjonsmateriale fra bygningen i Folkemuseets bygningsarkiv eller i kammerherre Holsts privatarkiv²³ som bringer oss bakenfor dagens observerbare tilstand. Derimot tegnet H. Thorsen bygningen før den ble flyttet. Tegningen er publisert flere steder, og Riksantikvaren har originalene.²⁴ I Thorsens tegning ser vi at det er tegnet inn seks brede takbord fordelt over de tre meterne takflaten måler fra møne til raftstokken. En kunne selvsagt anta at det er en generell taktro-illustrasjon, men Thorsen har fått med seg noen detaljer som sannsynliggjør en nokså nøyaktig tegning på dette bygningselementet: I svalgangstaket er det noen delte trobord eller innspunsa deler i det fjerde eller femte bordet ovenfra. At det er brede bord som ser ut til å gå fra ende til annen, medfører at en stor del av takvekten ute på gavlen forflyttes inn til tømmerkassa.

Ved å reetablere betens funksjon, fjerne spikerne mellom sperrer og åser, samt å tilbakeføre taktroet til grovere dimensjoner er det bare bæringsproblemet i svalgangen som gjenstår. En svalgangsvegg skal bestå av staver, sviller og tiler. På små bygninger er det tilstrekkelig med hjørnestaver som forbinder svillene men på Rolstadloftet er det også staver på hver side av gluggene. Staven hviler på en bunnsvill og har en toppsvill på oversiden. Imellom svillene smettes det inn vertikale tilebord eller tiler som har en fyllende funksjon imellom stavene. Tilene skal kunne tas ut i forbindelse med vedlikehold og for å frakte opp og ned større gjenstander

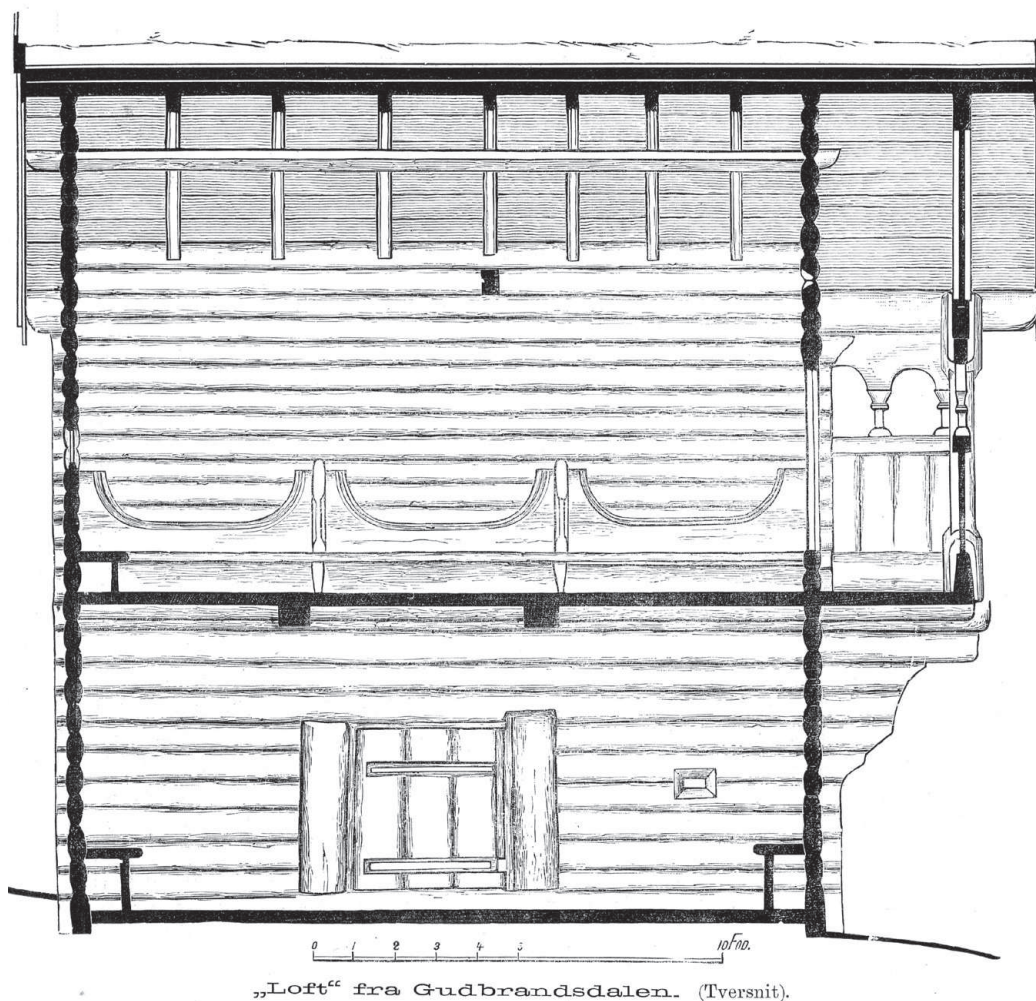
til andre høgda. I Rolstadloftet, og ved mange andre svalganger på Norsk Folkemuseum, bærer tilene stor vekt samtidig som stavene fyller. Denne feilen skyldes flere sammenfallende årsaker. Det har vært synk i lafteveggen på grunn av støkkrolling og veggens s-fasong. Vi har manglende kontroll på den totale takvekten, vi har manglende presisjon og gjør uklare valg ved gjenoppføring av selve svalveggen. Og vi har utilstrekkelig forståelse av funksjonen til taktroet og sperrene. Det medfører at tilene lastes og at svillene dermed utsettes for vridning og grove skjærkrefter. Dette medfører at stavlabbene (som går nedover sidene på svillen) ryker. Skjærkreftene er illustrert gjennom fotografiene ovenfor og de midlertidige straiterne. Litt av problemet kan løses ved å kile imellom sviller og staver slik at stavene overtar tilenes bærende funksjon. Jeg tror imidlertid ikke at stavene, svillene og kryssbjelkelaget imellom etasjene skal bære så mye mer enn veggens egenvekt. Deres hovedfunksjon er av stabiliserende art.

Taklasten skal i all hovedsak overføres direkte ned på tømmerkassa. For å få til dette, kan en ha sperrer som går fra mønet og helt ut til takkanten. Denne løsningen kan medføre at svalgangsveggen får en ekstrem belastning

Taktroet på Rolstadloftet består idag av smale og tynne bord. Borda er gjenbrukt, og de nyeste borda er fra 1995. Taket søkker ned på gavlen, midt i tømmerkassa, og siger ned i ytterkant over svalen på tre sider. At nederste kanten på taktroet er snorbein viser at skaden er gammel. Hele felt rundt gavlveggen består av stutte bordbiter og det er så mange som seks bord på en lengde. Taktroet mangler dermed store deler av sin konstruktive funksjon med henhold til bæring og tverrstivhet. Foto: Terje Planke, Norsk Folkemuseum

H. Thorsens tegning av Rolstadloftet fra 1884 viser taktrobredden før flytting. Originaltegningen viser samme detaljer, men egners seg ikke så godt til trykking. Sengevanger, benker og vindskier er rekonstruert i tegningene. Stikksperrere er ikke tegnet inn.

når laftekassa synker sammen etter oppsetting. Ved å bruke stikksperrere, slik det nå er gjort på Rolstadloftet minsker denne faren. Stikksperrere på Rolstad fordeler i dag taklasten fra svaltaket likt mellom laftekassa og svalveggen. Dette gir en stor vekt på svalgangsvæggen. Bygningens elementer gir noen klare spor som peker på andre løsninger. Noen gamle stikksperrere er bevart in situ. Disse strekker seg langt inn i rommet. Alle de nye stikksperrere er grovere, men er så stutte at de knapt går innenfor raftstokken. Ved å kombinere tykkere taktro og langt innstikkende stikksperrere kan vi overføre så godt som hele svalgangs-taklasten inn på tømmerkassa. På denne måten skal svalstavene bare bære toppsvillen og støtte veggene ved å hindre utglidning. Dermed trenger de bærende elementene (stavene, kryssbjelkelaget i gulvet og de ukragede laftehodene) primært å bære svalgangsgulvet og svalgangveggens egenvekt.

De gamle stikksperrere er ikke sprettetælja, men er klart gamle. Det er et uavklart spørsmål om det har vært gjennomgående sperrere på et tidspunkt, eller om det har vært stikksperrere fra begynnelsen av. De gamle

stikksperrere har to sett med gjennomgående hull; i to ulike dimensjoner til innfesting av taktro. Største avstand mellom et par hull av samme dimensjon er omlag 50 cm, noe som er med på å bekrefte antagelsen om brede trobord. Bakgrunnen for doble sett med hull i stikksperrere kan være flere. Det gamle taktroet kan ha vært lagt om på et tidspunkt, eller stikksperrere endekappet og forskjøvet utover på grunn av enderåte. Det originale taktroet har vært innfestet med trenagler i de gamle sperrere og i røstet. De nye stikksperrere er grove og svært annerledes enn de gamle; og mangler ifølge analysen et hovedelement ved sin tekniske funksjon.

Bygningen manglet vesentlige egenskaper mht teknisk funksjon på tre områder da vi gjennomførte vår høstlige inspeksjonsrunde: Det ene var den hodeløse beten. Det andre var at svalveggen bar på stor taklast. Never- og torvtekingen dannet krona på verket. Førrige runde med never holdt som sagt kun i kort tid. Det kan som nevnt være flere årsaker til dette. Her skal vi dvele litt ved det at neveren har forskjøvet seg: Når taktroet er glatt vil neveren selvsagt lettere forskyve seg. Kløyvd taktro med grovt huggemønster vil gi bedre friksjon for neverflakene. Hvis det i tillegg er åpning mellom troborda, kan en her og der stikke neveren svakt nedi sprekken, og dette vil binde fast neveren i området. Sprekker mellom taktroet fører også til at neveren lettere får tørke opp fra undersiden. Alt dette gir neveren økt holdbarhet. God torv som leder mye vann på overflaten, og som tørker raskt opp igjen vil også bidra til at neveren får tørket opp skikkelig noen ganger i året. Takfloraen skal tåle tørke godt. Et godt rotlag, kombinert med sand og lite jord i torva kan også være gunstig. For takets totale vekt er det viktig at torva ikke holder på for mye vann og er lett, selv i vasstrukken tilstand. Den feite jorda som vi avdekket på Rolstadloftet i 2007 var ikke egnet på noen måte. Jorda var for næringsrik og tung, og den var lagt alt for tykt på.

DRØFTING

Jeg har gjennom denne diskusjonen systematisk forsøkt å sette fingeren på strukturelle sammenhenger som ikke fungerer på bygningen slik den står i dag. Jeg har diskutert mulige feilslutninger og problematiske valg som er gjort i kulturminnevernets forvaltning av objektet. Det kan være vanskelig å fatte intensjonene som ligger innbakt i gamle kilder. Vi kan ikke engang være sikre på om bygningen opprinnelig er konstruert for, og har hatt never og torv på taket. Kildene er mangelfulle og vi har ingen sterk og klar virkningshistorisk kontinuitet som setter oss i kontakt med middelaldertradisjonen.

Når det gjelder den antikvariske tradisjonen er jeg så heldig at jeg kan stå på mine forgjengerses skuldre. De har gjort et viktig arbeid på mange felt, men etter min mening har de for ensidig studert de estetiske trekkene. I dag kan vi imidlertid løsrive oss gjennom å kombinere den bygningsantikvariske tradisjonen med kunnskap fra andre felt. Ved å bruke det beste fra

Tilene i svalen er ikke ment å ha en bærende funksjon. Her er det imidlertid store krefter som må tas opp av tynne og gamle bord. Ett av borda er spent som en bue. Foto: Terje Planke, Norsk Folkemuseum

begge felt kan vi stå høyt og skue langt. I tillegg til å støtte meg på deres tekster og dagens antikvariske praksis kan jeg bruke våre egne feil som et springbrett. Feiltolkninger som materialiseres i form av følgeskader er et godt utgangspunkt for å avlese sammenhenger og derigjennom å rekonstruere bygningens mønster, eller ta bygningens perspektiv.²⁵ Bygningens mønster bygges på en objektorientert analyse av de konstruktive grunntrekkene og sammenhengene i tradisjonen. Ved å ta bygningens perspektiv kan vi stille åpne spørsmål om hva som er bygningens egenart, hva som var forutsetningene ved byggingen, hva som har vært lokal tradisjon, hvilke rammebetingelser håndverkerne har hatt, hvilken kunnskapsbase som ligger i bunnen, hvordan formen fungerer dynamisk; i bevegelse ut fra fundamenteringsproblemer, skjevbelastninger eller vindpåvirkning. Begrepet om bygningens perspektiv peker også framover; på hva bygningen trenger for å fungere best mulig i tiden som kommer, og uten å destruere seg selv. Mens bygningens perspektiv kan sees som forholdet mellom gjenstanden og konteksten, er bygningens mønster en overordnet analyse av sammenhengene innen den tradisjonen bygningen er blitt til under. Her er det sammenhengen mellom elementene i bygningen som teller. Begrepene er herved luftet og kan videreutvikles i ulike retninger på sikt. I denne omgang er poenget imidlertid å vise en tankegang og en retning snarere enn å fastslå eller innsnevre betydninger.

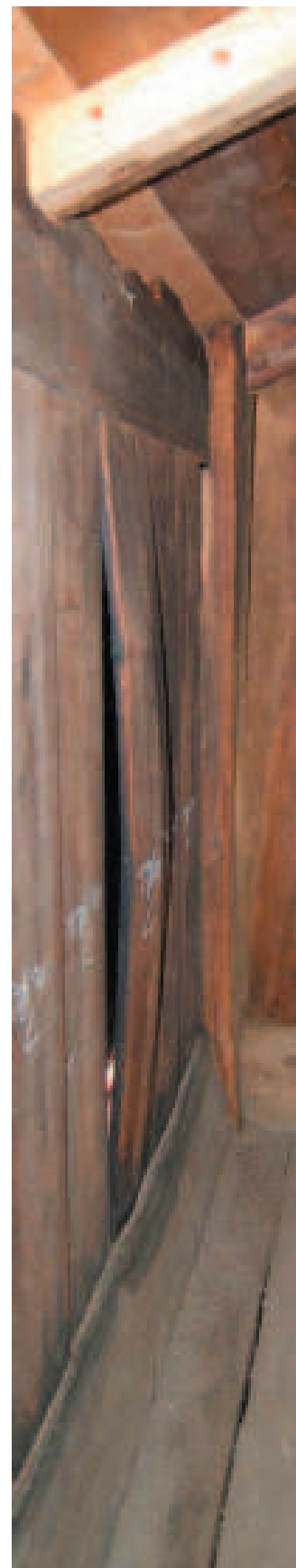
Ved reparasjon av bygningen i 1995, ble de estetiske trekkene ved bygningen nøye diskutert og definert i diskusjon mellom Norsk Folkemuseum og Riksantikvaren. Det var viktig å finne det rette uttrykket fordi museet ville etterstrebe parkpreget ved *Kong Oscar den II's samlinger* og behandle området som et museumshistorisk klenodium.²⁶ På samme måte er de dekorative elementene illustrert og omtalt hver gang noe er skrevet om Rolstadloftet. Bygningens bæring ble ifølge dagboknotater fra forrige omgang så vidt omtalt og ansett som tilstrekkelig. Arbeidene som er utført siden bygningen ble flyttet i 1888, har i tillegg til å vektlegge estetikk også fokusert på å bevare autentisk materiale. Mange av takets originale elementer er heldigvis bevart. Men det er også flere innlaskinger i bærende elementer. Noe av dette ser ut til å fungere brukbart, mens andre innskjøtinger er mer tvilsomme ut fra bygningens perspektiv. Arbeidet som er utført fra 1888 og fram til i dag innebærer mye fint arbeid, men mye er utført uten en klar forståelse av effekten av valgene som er gjort. Elementene er satt sammen uten at det er tatt tilstrekkelig hensyn til bygningsdelenes sammenheng med hverandre og deres betydning for helheten. Det mangler en klar analyse og en helhetlig forståelse av bygningens mønster når arbeidene er igangsatt. Summen av publiserte tekster, arkivmateriale og ikke minst bygningens beskaftenhet understreker at dette fredede, museale kulturminnet er blitt forvaltet som om det delvis var unntatt tyngdeloven. Tilstandsanalyser mangler, dokumentasjonen skranter og arbeidene er ikke evaluert.

AUTENTISITET ELLER KILDEVERDI?

Ved arbeidene som skal utføres i 2008 vil vi etter dialog med Riksantikvaren velge varige utbedringer som gjenetablerer styrken i bygningen. Vi ønsker å ta ut deler som i snever forstand er tilstrekkelige, men som ikke lenger støtter helheten de en gang har vært en del av, eller legge inn tilføyelser som utfører de konstruktive oppgaver som mangler. Betens funksjon kan enkelt reetableres gjennom å lage nye jernbeslag. Vi kan dermed rekonstruere funksjonen med en teknisk tilføyelse. Høydesvinnet i veggene kan hentes opp ved å plukke ned og dymle opp de øverste omfarene. Svalstavene kan kiles opp så de blir lange nok og gjenvinne sin stabiliserende funksjon av svillene. Tile-bordene kan eventuelt kappes på lengden så fyllingsfunksjonen reetableres. Nytt og sterkt taktro kan rekonstrueres ut fra tegninger, spor i sperrene og den materialbruken og de verktøysporene vi finner ellers i loftet. Om raftstokker må skiftes og om vi må gjøre noe med sperrene er for tidlig å si, men de nye, korte stikksperrene må skiftes.

Ethvert restaureringsarbeid innebærer at det gjøres valg. Uansett hva vi velger, er det galt ut fra ett eller flere perspektiver, fordi objektene ikke er entydige. Denne hybriditeten medfører at ulike valg motsier hverandre. Materiell autentisitet og autentisk funksjon mht bæring vil før eller siden gjensidig utelukke hverandre i enhver bærende konstruksjon. Dagens antikvarer og håndverkere må forholde seg til denne formen for innebygde konflikter både på en analytisk og pragmatisk måte. Ett av dagens mantra er at «en kan gjøre det hvordan en vil, bare man begrunner valget». Et annet mantra har vært å bevare mest mulig autentisk materiale, in situ, og nesten til enhver pris. Når en er tvunget opp i valgsituasjoner, uten en helhetlig tilstandsanalyse eller grunnleggende forståelse av bygningens mønster i bunnen, kan det være enklere å bevare det autentiske fragmentet enn å rekonstruere konstruktive relasjoner. Ser man en del av gangen er det et nesten selvsagt valg. Det blir enklere å fokusere på delen snarere enn å ivareta helheten. Det føles mest behagelig i øyeblikket og er lett å forsvare ut fra en lang bygningsantikvarisk praksis.

Autentisitet blir ofte forstått og brukt som et objektivt begrep.²⁷ I så fall etableres en entydig tilstand av ekthet framfor å vise egenskaper som står i relasjon til hverandre eller til helheten. Dette motsetter jeg meg på det sterkeste. Autentisitet er snarere et relasjonelt begrep som forhandler tilstanden til et objekt gjennom tid. En spunset sperre er ikke lenger en autentisk sperre, men bare et autentisk fragment som har mistet sin funksjon. Slik er det også for en gjenstand med nedbrutt materialstruktur. Autentisitet kan aldri omhandle selve objektet i seg, men bare tilkjennegi graden av kontinuitet ved ulike trekk ved gjenstanden. Den materielle autentisiteten til et fragment har ingen selvsagt forrang i bygningen framfor en funksjonell sammenheng eller det å reetablere en autentisk form. Snarere tvertimot. Ser vi radikalt på det, kan ikke fragmentet få stå i veien for de funksjonelle sammenhengene som må være integrert i delen. Innføringen av bindestreks-

autentisiteter som materiell autentisitet eller prosessuell autentisitet endrer ikke ved dette forholdet. Det er først når en behandler autentisitet som et forhandlende begrep, og ikke et objektivt klassifiseringsverktøy, vi kan komme videre i dialogen.

Jeg tar det som en selvfølge at vi ved arbeidet på Rolstadloftet velger å rekonstruere middelalderens håndverksprosesser så langt som mulig; Taktrotømmeret kløyves og spretteteljes slik at ikke bare det materielle men også de immaterielle aspektene ved kulturarven dyrkes.²⁸ Da bygningen ble oppført på 1300-tallet ble tradisjonens intensjoner materialisert gjennom en rekke valg og handlinger. Også da ble det gjort dårlige valg, slik vi ser ved at betehodet er røket. Den funksjonen kan enkelt tilføres. Men vi kan på ingen måte fortsette å reprodusere kulturminnevernets egenproduserte feil og mangler, bare fordi det ble gjort en feil på et middelalderbygg for ti eller hundre år siden, da de for eksempel byttet om til et mindreverdig taktro, fjernet betejerna eller unnlot å reetablere betens funksjon. Om en slik praksis forsvares gjennom å henvise til forvaltningspraksis krysses galskapens grense.

Istedenfor å dyrke materiell autentisitet, og insistere på å bevare fragmentariske bygningsdeler på stedet, vil jeg heller fjerne delene og bytte dem ut med nye deler som ivaretar helhetens behov. I den grad delene som fjernes har en verdi, har vi som museum tilstrekkelig kompetanse til å bevare dem for ettertiden sammen med et dokumentasjonsmateriale som viser sammenhengen mellom den fjernede delen og helheten. Hvis de ikke har slik verdi må vi uansett kunne bytte dem. Trylleformularet for å ta et slikt grep er å ta fragmentets kildeverdi på alvor framfor å støtte seg til en uller form for autentisitet. På denne måten kan vi la oss inspirere av Gadamer og la objektets egen intensjon gjelde. Ikke bare i vår forståelse, men også i vår forvaltning.

LITTERATUR OG ARKIVKILDER

Andreassen, Thorleif 2002. Middelalderarv råtner på rot. *Aftenposten* 07.02.2002 http://www.aftenposten.no/kul_und/article271129.ece

Autentisitet. *Fortidsminneforeningens årbok for 2004*.

Benjamin, David N. dagboksnotater 8.-10. august 1995: Rolstadloftet. Taktekking og reparasjonen. Arkivert i mappe NF-184: *Rolstadloftet*, *Bygningsarkivet*, Norsk Folkemuseum.

Berg, Arne 1990: *Norske tømmerhus frå mellomalderen*. Band II. Hus for hus. I Buskerud, Vestfold og Oppland. I serien *Norske minnesmerker*. Riksantikvaren og Norsk Folkemuseum. Landbruksforlaget, Oslo.

Gadamer, Hans-Georg 2000: *Sandhed og metode. Grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. Systime Academic, Århus.

- Godal, Jon Bojer 1996: *Tre til laft og reis. Gamle hus fortel om materialbruk*. Landbruksforlaget.
- Holsts, Christian: *Privatarkivet nr. 40 Christian Holst, pakke 94*, Riksarkivet, Oslo
- ICOMOS 2007: *From Material to Structure. Mechanical Behaviour and Failures of the Timber Structures. Proceedings of the 16th International Symposium of the IICWC, ICOMOS International Wood Committee*, Florence, Venice and Vicenza, Italy, 11th - 16th November 2007. <http://www.icomos.org/iicwc/2007.htm>. Nedlastet 07.03.2008.
- Kuhn, Thomas S. 2002: *Vitenskapelige revolusjoners struktur*. Spartacus, Oslo.
- Nicolay Nicolaysen 1881-1891: *Kunst og haandverk fra Norges fortid*. Foreningen til Norske Fortidsminnemerkes Bevaring. Første Række. Kristiania.
- Marianne Molkte-Hansen 2004: Gamle hus skal ikke dø. I: *Årringer 2004. Nyhetsbrev til private eiere av fredete hus og anlegg*. Riksantikvaren. <http://www.riksantikvaren.no/Norsk/Publikasjoner/Arringer>
- Mehlum Sjur 1999: *Autentisitetetskriteriet og Kaupanger stavkirke*. Hovedfagsoppgave i etnologi, IKS, UiO.
- Nicolaysen, Nicolay 1880: *Rolstadloftet. I: Bygninger fra Norges middelalder hvilke Kong Oscar den anden har ladet flytte til Bygdø Kongsgaard 1888*. Christiania. Thronsen & Co's Bogtrykkeri.
- Karl-Gunnar Olsson, Ylva Sandin, Carl Thelin: *Historical Timber Structures – Mechanical Patterns and Structural Form. I: ICOMOS 2007*. <http://www.icomos.org/iicwc/2007.htm>. Nedlastet 07.03.08.
- Planke, Terje 1999: *Feltarbeid og redselen for nærhet. I: Dugnad nr 2/99*. Novus forlag, Oslo.
- Planke, Terje 2001: *Tradisjonsanalyse: En studie av kunnskap og båter*. Doktorgradsavhandling. UiO.
- Planke, Terje 2007: *Historisk rekonstruksjon av mønstre. I: Eivind Falk (Red): Festskrift for Jon Bojer Godal og Norsk handverksutvikling*. Årbok. Maihaugen.
- Pedersen, Ragnar 2000: *Autentisitet og kulturminnevern - en diskusjon om kulturminnevernets verdigrunnlag. I Dugnad 1-2 2000*, Novus forlag.
- Renmælmo, Roald 1.12.2007: *Om nevertak, litteraturliste med kommentarer*. <http://maihaugen.no/upload/Litteratur%20never.pdf>.
- Roede, Lars 1995: *Notat fra Norsk Folkemuseum til Riksantikvaren*. Arkivert i mappe NF-184: *Rolstadloftet, Bygningsarkivet*, Norsk Folkemuseum.
- St.prp. nr. 73 (2005-2006): *Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon av 17. oktober 2003 om vern av den immaterielle kulturarven*.
- Vreim, Halvor 1966: *Laftehus. Tømring og torvtekkning. 5. utg.*

NOTER

- ¹ Takk til kollegaer på bygningsantikvarisk avdeling som har hjulpet meg med både tekst, struktur og forståelse i forbindelse med artikkelen. Spesielt har diskusjonene med tømrer Geir Johansen hatt stor betydning for min forståelse av skadebildet.
- ² For en mer sirlig beskrivelse av den stolte middelalderbygningen, se Arne Berg 1990.

- ³ Marianne Molkte-Hansen 2004.
- ⁴ Thorleif Andreassen, 2002.
- ⁵ Alfred Kroeber bruker begrepet pattern i sine funksjonalistiske studier av sammenhenger innenfor kulturer. Det er klare forbindelser mellom mitt syn og funksjonalismen som teoretisk retning og funksjonsforklaringer. Her er målet imidlertid å bygge opp en forståelse og utvide forvaltningens handlingsrom ut fra en empirisk studie og ikke å skrive faghistorie.
- ⁶ Planke, Terje 2007. Artikkelen bygger videre på mitt hovedfagsarbeid, doktorgrad og postdoktorprosjekt.
- ⁷ Se Terje Planke 2001 og 1999 for en diskusjon av perspektiver i kulturanalysen.
- ⁸ Thomas S. Kuhn (2002) legger vekt på forskjellene mellom ulike paradigmer men det er viktig også å nyansere dette bildet med å påpeke kontinuiteten som eksisterer mellom avløsende paradigmer.
- ⁹ Planke 2001.
- ¹⁰ Gadamer, Hans-Georg 2000.
- ¹¹ Gadamer (s 183) diskuterer her Sleimacher.
- ¹² ibid s 200
- ¹³ ibid s 295
- ¹⁴ ibid s 322
- ¹⁵ Se foreksempel Godal, 1996 når det gjelder materialbruk i middelalder.
- ¹⁶ Gadamer 2000:316ff
- ¹⁷ ibid s 351
- ¹⁸ ibid s 355
- ¹⁹ Roald Renmælmo (2007) har laget en kommentert litteraturliste om nevertak.
- ²⁰ Halvor Vreim (1966) skriver: «Til å hindra torva i å siga ned frå mønet - det er på tak med brattare fall enn 25 grader - der legg ein stormaska galvanisert netting over mønet og nedetter takflatene». Gjennom normativ stil og imperativ form henvender utsagnet seg til nyttekking og museumsforvaltning, og ikke til tradisjon. Boka er omsatt til nynorsk av Arne Berg.
- ²¹ Kopi av MNAL David N. Benjamins dagboksnotater 8.-10. august 1995: Rolstadloftet. Taktekking og reparasjonen. Arkivert i mappe NF-184: Rolstadloftet, Bygningsarkivet, Norsk Folkemuseum
- ²² Jon B. Godal refererte til Erling Åfløy på Nordmøre som karakteriserte de lokale åstroenes egenskap på denne måten. Ås-troene var enda spinklere enn bjønnåsene på Rolstad.
- ²³ Kammerherre Christian Holsts privatarkiv oppbevares på Riksarkivet (Privatarkivet nr. 40 Christian Holst, pakke 94) og inneholder bare et fåtalls opplysninger om Rolstadloftet. Regnskapet fra flyttingen og gjenoppføringen er kanskje å finne i Kong Oscar den annens arkiv på slottet i Stockholm.
- ²⁴ Bygninger fra Norges middelalder hvilke Kong Oscar den anden har ladet flytte til Bygdø Kongsgaard 1888. Christiania. Thronsen & Co's Bogtrykkeri. Teksten om Rolstadloftet er hentet fra Nicolaysen (se under) men er en forkortet utgave. Nicolay Nicolaysen 1881-1891: Kunst og haandverk fra Norges fortid. Foreningen til Norske Fortidsminnemerkes Bevaring. Første Række. Kristiania. Originaltegnene er scannet

og sendt fra Riksantikvarens arkiv.

- ²⁵ Begrepet om bygningens perspektiv kommer fra Geir Johansen på Bygningsantikvarisk avdeling, NF.
- ²⁶ Notat fra Norsk Folkemuseum v/ Lars Roede til Riksantikvaren v/ Anders Haslestad. Arkivert i mappe NF-184: Rolstadloftet, Bygningsarkivet, Norsk Folkemuseum
- ²⁷ Fortidsminneforeningens årbok for 2004 er i sin helhet tilegnet autentisitet som tema og inneholder en rekke interessante debattinnlegg. For en redegjørelse for bindestreksautentisiteter; se Ragnar Pedersens artikkel: Autentisitet og kulturminnevern - en diskusjon om kulturminnevernets verdigrunnlag. I Dugnad 1-2 2000, Novus forlag. Se også Sjur Mehlum 1999. Autentisitetskriteriet og Kaupanger stavkirke. Hovedfagsoppgave i etnologi, IKS, UiO.
- ²⁸ St.prp. nr. 73 (2005-2006) om vern av den immaterielle kulturarven som har gitt museene et økt ansvar for å forvalte kunnskap og prosesser, også i form av håndverk.